

OYBEK

BOLALIK

Qissa va hikoyalar

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 201‘

UO'K 821.512.133-3

KBK 8' (50') 6

O – 38

N a s h r g a t a y y o r l o v c h i l a r

MUROD IBROHIMOV

AHBOR ABROROV

O – 38

OYBEK

Bolalik: Qissa. — T.: «Sharq»,
201'. — 30' b.

ISBN 978-99' 3-26-010-8

Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek o'tgan asrimizning ulkan adiblaridandir. Uning «Alisher Navoiy», «Qutlug' qon», «Quyosh qoraymas», «Oltin vodiyan shabadalar» kabi romanlari «Bolalik», «Nur qidirib», «Alisherning bolaligi» kabi qissalari, she'r va dostonlari — jami 19 tomlik mukammal asarlari bizga meros bo'lib qoldi. «Bolalik» qissasi bir necha bor nashr etilgan va turli avlodlarning ko'ngil mulki-ga aylangan. Uni yangi asrimizning yosh avlodlari o'qir ekanlar, bundan yuz yil muqaddam bobolarining bolaligi qanday kechganligini bilib oladilar va bugungi chin ma'nodagi hurlik, mustaqillikning qadriga yetadilar.

Kitob asarlar to'plamining XI jildidan olindi.

UO'K 821.512.133-3

KBK 84(50') 6

ISBN 978-9943-26-010-8

© «Fan» nashriyoti, 1977-y.

© «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik

kompaniyasi Bosh tahririyati, 2002, 201'.

Tor ko'chada, qo'shnimizning eski, shaloq eshigi oldida mening chol bobom o'z o'rtog'i — uzun soqolli, yirik jussali, kar quloq mo'ysafid bilan nimalar to'g'risidadir ezmalanib so'zlashadi. Bobom oriq, kichkina gavdasini devorga suyab, cho'q-qaygan; hassasini tizzalari orasiga qadagan. O'rtog'i esa qo'pol, eski sag'ri kavush kiygan, uzun ser-tuk oyoqlarini uzatib, oftobga yag'rinini tutgan holda, yerga yonboshlab o'tiribdi. Ko'chadan ot, arava o'tmaydi; shovqin-suron yo'q. Siyrak o'tkin-chilar albatta qo'l qovushtirib «Assalom!» deb o'tadilar. Chollardan biri yoki ikkovi birdan javob beradi: «Vaalaykum...»

Men chollarning atrofida aylanaman. Dam bobomning, dam o'rtog'ining govronday uzun hassasini «ot» qilib minaman, tuproqda hassalar chizgan izga qiziqib qarayman. Keyin bu quruq tayoqlarni taraqlatib uloqtiraman. Bobom o'siq qoshlari tagida yashiringan ko'zlarini yolg'ondaka olaytirib, ko'rsatkich barmog'i bilan po'pisa qiladi, *men*¹ hassalarni tixirlik bilan egalariga qaytaraman. Keyin bobomning tizzasini quchoqlayman, bir tutam soqolini ushlayman, og'zini ochishga qistab, tishlarini qidiraman.

— Tishing qani? — so'rayman labini cho'zib tortib.

Bobom yuqori jag'idagi qoraygan yarimta tishini ko'rsatib, barmog'i bilan likillatadi, men kulanman. Zerikib do'ppimni osmonga otaman, tuproqqa «po'p» etib tushadi. Bobom noxushlanib, do'ppimni qoqib-suqib kiygizib qo'yadi.

— Qani, o'g'lim, kechagi cho'pchakni ayt! Juda yaxshi cho'pchak-da, — qistaydi bobom meni.

¹ Kursivda berilgan so'z va jumlar asarlarning boshqa matnlaridan olib kiritildi — nashrga tayyorlovchilar.

Aytmagunimcha qo‘yib yubormasligini bilamanda, yod olganim ibratli bir cho‘pchakni aytib beraman. «Ofarin, ofarin!» deydi ikkovi ham qih-qih kulib. Chol meni qo‘yib yubormaydi.

— Qani, endi bir afandi aytib bersin! — deydi bir ko‘zini qisib bobomning o‘rtog‘i.

— Biladi, biladi. Qani, o‘g‘lim, afandining baqqoldan moy olganini ayt, — deydi orqamni qoqib bobom.

Men jindak tixirlik qilgandan so‘ng to‘tiday g‘ujillab beraman. Bobom quchoqlab yuzimdan o‘padi. O‘rtog‘i soqolini selkillatib kuladi:

— Esing bajo. Ilohim mingga kir! — deydi chol.

Men yana o‘yin qidiraman. Yupqa devor tagidan oqib chiqib hovuzchaga quyilayotgan suvni shapillatmoqchi bo‘laman, lekin katta laganday hovuzchada yong‘oqday kichik ikki-uchta og‘rigan olma raqs etadi, sharsharakchaga yaqinlashib birin-ketin sho‘ng‘iydi. Men qiziqib, uzoq tikilaman. Olmalar «men sendan qolamanmi?» deb bir-biri bilan talashganday, galma-gal sho‘ng‘ishadi. Yo‘q, endi sabrim tugaydi — engashib ularni olmoqchi bo‘laman.

— Hoy, yiqilib ketasan, huvari! — koyinadi bobom o‘rnidan bazo‘r turib, qo‘limdan ushlaydida, uyga olib jo‘naydi. Uning qaddi juda bukilgan. Juda sekin yuradi. Har qadamda «Senga topshirdim. Tosh omon bo‘lsin!» deb yolg‘iz o‘g‘lini, qishloqdagi dadamni duo qiladi.

O‘ymakor gullari bilinmaydigan darajada o‘chgan, qo‘sh tabaqali eski eshikka kiramiz. Ustunlari, to‘sinlari yo‘g‘on otxonada bir ko‘zi ko‘r, qo‘ng‘ir sigirimiz pishillab yotadi. Xarida musichalar kukulashadi. Bobom meni bir tomoni otxonaga yopishgan uyiga to‘ppa-to‘g‘ri yetaklaydi. U yoq-bu yoqni timirskilab namatning tagidan katta bir kalitni topib oladi-da, to‘rdagi sandiqni ochadi. Suyunib sandiqqa ko‘z tikaman. Qog‘ozlardagi, talinkalardagi har xil shirinliklardan — qand, parvarda, popuk rusta va hokazolar-

dan hovuch-hovuch olib, etagimni to'ldirsam-da, yeyaversam... Yo'q, bobom ichimni tirnagan bu havasni bilganday meni sekin chetga itaradi. Atigi bir-ikki chaqmoq qand, bir-ikki dona yopishqoq popukni qo'limga tutqazadi va darrov sandiqni darang-durung qilib qulflaydi. «Buvingga ko'rsatma, uqdingmi?» deb tanbehlaydi chol.

Bu sandiqning yagona xo'jayini buvim ekanini, shirinliklarni ko'z qorachig'iday ayab saqlashini yaxshi bilaman. Shuning uchun hovliga chiqishga, akamga yo biron boshqa bolaga ko'z-ko'z qilishga o'zim ham qo'rqaman. Nimqorong'i uyda qandni qasirlatib tez-tez chaynayman. Ammo nima bo'ladi-yu, lop etib buvim kirib qoladi. Uzun bo'yli, oriq kampir katta ko'zlarini olaytiradi:

— Buvang qursin, nega muncha sani yaxshi ko'rmasa! — deb qichqiradi.

Men hovliga yuguraman, olma tagida yolg'iz o'zi tinchgina o'ynab yurgan akam — Isamhammadga ko'z-ko'z qilaman. U juda yuvosh, shovqin-suronsiz, xarxashasiz bo'lganidan, qiziqib qaraydi-qo'yadi. Ayvonda do'ppi tikib o'tirgan onam buvimning tovushini eshitib, undan noxushlanganday qovog'ini solib, yana qatim tortaveradi. U mo'min-ma'qul kelinlardan bo'lgani uchun buvimning chizig'idan chiqmaydi, u bilan aytishmaydi.

Opam Karomat — hali paranjisiz yosh qiz — maktabdan qaytadi. Men uning mahallamizdagi maktabini — otin bibining uyini yaxshi bilaman. Bir kun opamga ergashib borganman. Ayvonda ancha qizlar — katta-kichik aralash — qator tizilib o'tirib, chuvvos bilan kitoblar o'qishardi. Otin bibi — qari, jiddiy, sersavlat xotin, qo'liga ingichka, uzun tayoqni ushlab, qizlardan ko'zlarini uzmas, qurt shimgan, saqich chaynagan qizlarni tayoq bilan asta urib, o'qishga undar edi.

Men opamning jildidan qalin kitobni — Qur'on bo'lsa kerak — olib, palapartish varaqlayman. Opam kuyunib, qo'limdan yirib olmoqchi bo'ladi.

Men bermayman. Ayvonning u boshidan bu boshiga olib qochaman. Og'ir kitob qo'limdan tushib ketadi, men ustiga yiqilaman. Shunda onam qo'limdan kitobni tortib olib, o'pib jildga soladi-da, baland qoziqqa osib qo'yadi. Keyin akam bilan nimanidir talashib, urishaman. Ustunga suyalib, oftobda yamoq yamab o'tirgan buvimning ko'zoy-nagini yoki angishvonasini olib qochaman. Kampir xunob bo'lib koyiydi. Men shodlanib kulaman...

* * *

Qiyom vaqti. Og'ilda sigir ma'raydi. Uni podaga yubormaydilar: bir ko'zi ko'r bo'lganidanmi podadan qaytishda shoxi bilan konkaning oynasini sindirib qo'ygan. Bobom qattiq xafa bo'lib, bir so'mmi, yarim so'mmi jarima to'lagan.

Onam baland, dudburonli oshxonada kuymalanmoqda. Men ayvonda yostiqlarni ustma-ust qalab, o'ynab o'tiribman. Buvim torgina, cho'zinchoq hovlini qirtishlab supurar edi, keyin ayvonga kelib, ikki ustun o'rtasiga qurilgan belanchakka ko'z tashlaydi-da, birdan qandaydir vahimali tovush bilan qichqiradi.

— Sho'rim qursin... Shahodat! Kel!

Onam oshxonadan yugurib keladi. Men ham belanchakka yaqinlashaman. Kasal ukam Hojining sap-sariq yuzi, g'alati ochilib qolgan ko'zi qo'rqinchli edi. Onamning rangi qum o'chgan, ko'zlaridan yosh qaynab to'kiladi. Buvim qaltiragan qo'li bilan bolaning ko'zlarini asta silaydi.

Ko'p o'tmasdan qo'ni-qo'shnilar chiqishadi. Bobom hassasiga suyanib, o'pkasini tutolmay, ho'ng-ho'ng yig'laydi. Men bo'zarib, bo'ynimni egib qolaman. Menga hamma yoq bo'm-bo'sh, har narsa sovuq tuyuladi...

* * *

Bir oqshom, kutilmagan vaqtda ko'chamizda tuyalarning baqirishi, havoni yangratgan qandaydir notanish ovozlar eshitiladi. Akam yuguradi,

orqasidan men ham chopaman. Ko'chada yuk ortilgan tuyalar ko'p. Qing'ir-qiyshiq ko'cha ular uchun go'yo sichqonning qopqoniday bo'lganidan tiqilib qolishgan. Osilgan lablaridan har yoqqa ko'pik sachratib, boshlarini jahl bilan keskin silkitishadi, shunda bo'yinlariga osig'liq qumg'onday qo'ng'iroqlar qattiq jaranglab ketadi. Uvada kiyimli, yirik gavdali, notanish odamlar «chix-chix»deb, oldingi tuyalarni cho'ktirmoqda. Men devorga qisilib, tura qolaman. Bobom hassasini do'qillatib eshikdan chiqishi bilan so'raydi:

— Tosh omonmi?

— Xudoga shukur, Toshmat akam salomat, — javob beradi bir tuyakash.

Shunda men bularning qishloqdan, dadamning oldidan kelganini payqayman. Juda sevinaman. Hatto endi tom baravar tuyalar ham ko'zimga yoqimtoy bo'lib ko'rinadi. «Ap-ap» deb ularga tegajaklik qila boshlayman.

Tuyakashlar katta qoplardagi g'allalarni yelkalariga chapdastlik bilan olib, bizning omborga bo'shataveradilar. Bolalar, yigitchalar yig'ilishadi. Qiy-chuv... Qo'shnimiz kekirdagini cho'zib, qishloqilarni so'ka boshlaydi:

— Tuyangni tort! Devorimni qulatadi hozir...

Boshqa bir mahsido'z qo'shnimizning novcha, rangpar xalfasi bitta qopga pichoq urib yuborsa sharaqlab yerga yong'oq to'kiladi. Xalfa ham boshqa bolalar chuvvos bilan shosha-pisha tera boshlaydilar. Bobom payqab qolib, hassasi bilan o'dag'aylab, ularni quvlaydi. Keyin yerga qapishib, to'kilgan yong'oqlarni bittalab teradi. U hozir juda tetiklangandek. Hammadan, cholning tuyadan qo'rqmasligi meni qiziqtiradi. U notinch tuyalar orasida munkillab, kalovlanib bemalol yuradi...

Bir kun chol boshqa odamlarni boshlab keladi. Ular bug'doy va yong'oqlarni qoplarga soladilar-da, katta eshaklarga, kesak otsang quloq qimirlatmaydigan juda yuvosh otlarga ortib jo'naydilar. Omborxonaga kirsam bo'm-bo'sh. Cholning bu ishi-

dan jahlim chiqadi. Nega berib yuboradi? Tushunmayman, ayniqsa yong'oqlarga achinaman. Ayyor ko'zlarini javdiratib, ildam yo'rg'alagan sichqonlar ham meni qiziqtirmaydi. Onamga ayt-sam, kuladi:

— Bizniki emas, o'g'lim, dadangning xo'jayi-niniki.

Onamning javobi qalbimni tirnab yuboradi. Qovog'im soliq, ko'chaga chiqib ketaman.

Bu vaqtlarda yoshim to'rtdan oshmagan bo'lsa kerak...

* * *

Ko'cha bugun jonlangan. Bo'zchilar tanda yoyib, ipni ko'k bo'yoqqa bo'yaydilar, bir tomoni dag'al, qilli, g'o'laday og'ir asbobni tanda ustidan yuritib, ipni silliqalaydilar. Bo'zchilarning ko'pi qari-qartang odamlar. Sal sho'xlik qilsang: «G'ivil-lama oyoq ostida!» deb jerkishadi ular.

Men ariq labidan bir parcha loy olib «poq-poq» o'ynab o'tirsam, uyidan o'rtog'im A'zam otilib chiqadi. Ko'zlari allanechuk besaranjom. Qarasam, qo'lida bir tilim handalak. Men unga: «Shirinmi?» deb tikilaman. U havasim kelganini biladi shekilli, qo'lini orqasiga oladi-da, boshini liqillatib maq-tanadi:

— Dadamlar olib keldilar, yana bor. Ah, shirin...

Men loyni otaman. Yugurib Mirahmad otaning uyiga kiraman. Supuriqsiz qarovsiz qolgan keng hovlida juda baland, beo'xshov eski paxsa devorli xonaning kichkina, shaloq darchasi oldida bobom o'rtog'i bilan gaplashib o'tiribdi. Men pinjiga tiqi-laman:

— Buva, handalak...

Chol quloq solgisi kelmaydi, hassasining uchi bilan yerni urib, gapiradi:

— Bilaman, bilaman, Musulmonqulning odami edi u, shaytonga dars berardi...

— Balli, esingizda ekan... — eski do‘ppili boshini og‘ir chayqab, so‘zini davom ettiradi Mirahmad ota: — Ana shu oqpadarga qanti kelib qolsam bo‘ladimi! U otda, men yayov. Qo‘limda shashpar... O‘ziyam devday baquvvat, zug‘umli yigit edi-da...

Men chollarning gapiga beixtiyor berilaman. Dam bobomga, dam uning o‘rtog‘iga tikilaman. Ular allaqanday xonlar, beklar, qo‘rg‘onlar, urushlar to‘g‘risida so‘zlashadi. Allakimlar qandaydir katta darvozalarni berkitib qo‘ygan, kimlardir shaharga suv bermagan, bog‘dorlar qaylargadir qochib ketgani uchun bog‘larda mevalar pishib, sasibchirib ketgan. Bu gaplar menga ertakdan ham qiziq tuyuladi. Nihoyat chollar jim bo‘lishadi, go‘yo yoshliklarini sog‘inganday, boshlarini quyi solishadi.

Men bobomning qo‘lidan tortaman:

— Handalak...

— Tek tur, huvari. Hali pishgani yo‘q... — deydi bobom.

Men yana qistayman. Qo‘lidan astoydil tortaman. Mirahmad ota meni aldamoq uchun govronday hassasini qo‘ldan qo‘lga chaqqon olib, xirillagan ovoz bilan qandaydir qiziq ashula aytib beradi. Yo‘q, menga kor qilmaydi. Axiri, bobom o‘rtog‘iga deydi:

— Nima qilamiz? Bola. Bolaning ko‘ngli poshsho...

Bu gapning ma‘nosiga tushunaman. Chunki men o‘z tilagimni unga qabul qildirsam, u har vaqt atrofdagilarga yoki o‘z-o‘ziga shunday deb qo‘yardi.

Bizning uydan tor ko‘cha bo‘ylab yuz qadamcha yurilsa, tosh terilgan katta ko‘chaga — «Oqmachit» mahallasiga chiqiladi. Bu yerda uchta do‘kon bor: biri qassoblik, ikkisi baqqollik. Musa baqqolning do‘koni ko‘zimga har vaqt quruq ko‘rinadi. U faqat sabzi, piyoz, un, kerosin sotadi. Ammo muloym, shirin so‘z, sersoqol keksa Sobir baqqolda esa pashshalardan qoraygan shoda-shoda teshik-

kulcha, «ot non»lardan, qurtlagan jiyda va turshaklardan tortib, to toshko'mir, quruq beda, «makka sano»gacha har narsa topiladi.

Biz shu do'konga boramiz. Sobir baqqol ohangdor mayin ovoz bilan: «Barakalla, azamatcha, buvalari to'ylarini ko'rsin», deb meni erkalab qo'yadi.

Bobom qalashib yotgan handalaklardan bitta kichkinasini oladi-da, hidlab qo'linga tutqizadi, keyin bahosini so'raydi. Baqqol bir nima deydi. Bobom o'siq qoshlarini chimirib, bir qaraydi-da, uzun, keng oq surp ko'ylagining cho'ntagidan bir necha chaqa chiqaradi, har birini ko'ziga yaqin tutib, obdan tikilib, baqqolning oldiga tashlaydi. Sobir baqqol boshini chayqaydi.

— Bo'lmaydi, otajon, picha qo'shing, — deydi.

— Bas. Bahosi yaxshi bo'ldi, — deydi bobom jerkib, uyga buriladi. Sobir baqqol orqadan yana astoydil qichqiradi:

— Dadaqo'zi ota, bir nima qo'shmasangiz bo'lmaydi!

Bobom unga qiyo boqmaydi. Tor ko'chaga kirgach, o'z-o'zicha gapirib ketadi: «Insof bilan sotda. Og'zingga siqqanicha aytaverasanmi!» Keyin mendan ham ranjiydi: «Tentak, sabrni bilmaysan. Bozordan kattasini olib kelardim».

Men handalakni qo'ltiqlaganimcha shamolday yuguraman. Ayvonda do'ppimi, jiyakmi tikib o'tirgan onamdan pichoq so'rayman. Akam ham, bir chekkada nimanidir o'zicha chatib-tikib o'tirgan opam ham sevinishadi. Mana, chol ham asta kirib keladi.

— Qimmatga oldim. Bozorga tushardimu, lekin ko'nmadi o'g'ling, — deydi u onamga. — Bolaning ko'ngli tilla... Omon bo'lsin, orqamda qolsin. Bu tentakni juda yaxshi ko'raman.

Shundan keyin chol har ikki-uch kunda eshikdan terlab-pishib kiradi, qo'ynidan kattaligi piyoladay «yo'l-yo'l» handalakni chiqarib beradi, keyin onamgami, buvimgami bozorning g'ovur-g'uvuri-